

SLUTRAPPORT

Sörmland-Örebro

Svenska kyrkan
VÄSTERÅS STIFT SKOG AB

Svenska Jägareförbundet

Länsstyrelsen
Örebro län

HOLMEN

**JÄGARNAS
RIKSFÖRBUND**

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

 MELLANSKOG

**LANTBRUKARNAS
RIKSFÖRBUND**

storaenso

SVEASKOG

 SKOGSSTYRELSEN

Projektbeställare

Jonas Löfstedt, Skogsstyrelsen

Projektledare

Charlotte Hansson

Styrgrupp

Anna-Lena Lindström, Skogsstyrelsen (ordförande)

Hans Johansson, Svenska Jägareförbundet

Solveig Larsson, Jägarnas Riksförbund

Clas Rydberg, LRF

Isak Nygren, Västerås stift

Kolbjörn Kindströmmer, Mellanskog

Michael Larsson, Stora Enso

Jan-Erik Dalmo, Länsstyrelsen i Södermanland

Mona HansErs, Länsstyrelsen Örebro

Mats Nilsson, Holmen

Rickard Sandström, Sveaskog

Arbetsgrupp

Johan Stedt, Svenska Jägareförbundet

Mikael Hultnäs, Jägarnas riksförbund

Anna Åhman, LRF

Per Forsman, Stora Enso

Erik Björnlund, Sveaskog

Björn Löfgren, Holmen

Peter Hellsberg, Mellanskog

Martin Wallgård, Skogsstyrelsen

Sammanfattning

Mera tall Sörmland-Örebro startade som ett treårigt projekt i september 2018 och kom att bli det första större initiativet efter pilotprojektet (2010–2016) i Uppvidinge kommun, Kronobergs län. Initiativet till projektet kom utav ett högt viltbetetryck, på framför allt unga tallbestånd. Tillsammans med en uttalad vilja att hitta en lösning, bland många verksamma aktörer i regionen. Därigenom uppkom projektets organisation och verksamhetsområde.

Projektets mål och aktiviteter var till stor del influerat av pilotprojektet men på grund av de stora förändringar som pandemiutbrottet 2019–2022 innebar. Begränsades möjligheterna till att utföra, de för projektet så betydelsefulla, dialogträffarna. I stället blev projektet ett viktigt verktyg för att bygga broar mellan olika intressen. Samtal i nya konstellation uppstod och möjliggjorde ett erfarenhetsutbyte. Innan pandemin utbrottet genomfördes dock ett antal utbildningstillfällen för skogliga rådgivare och tjänstepersoner. Genom dessa fångade man upp ett kunskapsbehov hos målgruppen som sedan förvaltades vidare inom de enskilda organisationerna.

Under projekttiden kom även granbarkborrepopulationen att utvecklas explosionsartat. Följderna av insektens framfart fick förödande konsekvenser för skogsbruket i södra Sverige men innebar också att projektets förutsättningar förändrades. Intresset och därmed efterfrågan på mer långsiktig hållbara skogar, ökade. Vilket innebar en ökad efterfrågan på tall hos de skogliga aktörerna, som även började följa användandet av olika trädslag. Det skedde också en omställning inom viltförvaltningen. Kunskap kring klövviltsarternas samlade betetryck och effekten av konkurrens mellan olika arter fångades upp och spreds i projektets olika kanaler. Det fanns ett behov av att samförvaltning alla arter, framför allt lokalt eftersom förutsättningarna skiljer sig mellan olika område. Resultatet blev att skogsbruket började intressera sig mer för viltförvaltningen och viltförvaltningen mer för skogsbruket och man fann i stort sett gemensamma intressen. Hög kvalitet på viltstammarna och god produktion i skogen.

Kunskapen och erfarenheterna av projektet förvaltas vidare inom de olika organisationerna. Kontaktnätet som byggts upp innebär att samverkan kan fortsätta även efter projektets avslut. Många de kunskapsluckor som uppmärksammats har organisationerna självmant valt att arbeta vidare med internt, så att kompetensen hos verksamhetsutövare följer kunskapsutvecklingen. Samtidigt måste arbetet med dialog mellan olika intressen fortsätta. Varken skogsbruket eller viltstammarna är statiska utan fluktuerar mellan säsonger, år och decennier. Därför måste alla bidra för att balansera klövviltsstammarna och tillgången på foder i landskapet.

Innehåll

1	Inledning	5
1.1	Introduktion	5
1.2	Samverkande organisationer	5
2	Mål.....	6
2.1	Projektmål.....	6
2.2	Effektmål	6
3	Tidsplan.....	7
4	Finansiering och budget.....	7
4.1	Finansiering	7
4.2	Budget och utfall	7
5	Förutsättningar.....	8
5.1	Granbarkborreskador	8
5.2	Pandemirestriktioner.....	9
5.3	Personalförutsättningar	9
6	Aktiviteter	10
7	Resultat och effekter	12
7.1	Ståndortsanpassning	12
7.2	Betesskador.....	13
7.3	Viltförvaltning	15
7.4	Utbildning och attitydförändring.....	17
7.5	Samverkan och samsyn	17
8	Framtid.....	18
8.1	Åtaganden.....	18
9	Projektorganisation och resurser	19
9.1	Organisation och mötesformer	19
10	Diskussion	20
11	Erfarenheter från projektarbetet	21
12	Bilagor och referenser.....	22

1 Inledning

1.1 Introduktion

Mera tall Sörmland-Örebro startade som ett treårigt projekt i september 2018 och kom att bli det första större initiativet efter pilotprojektet (2010–2016) i Uppvidinge kommun, Kronobergs län. Redan under 2016 hade det regionala sektorsrådet i Skogsstyrelsens region mitt identifierat ett behov av förändring. Då det kontinuerligt uppmättes höga betesskador på tallungskog i området. Det fanns också en önskan att förbättra ståndortsanpassningen, då det som en följd av ett högt betestryck föryngrades med gran i allt för stor utsträckning. Därigenom följde behovet av att även anpassa viltstammarna, något som fodrade samverkan mellan olika intressen och verksamheter. Skogsstyrelsen blev tidigt en drivande part via regionchefen och finansiering säkrades via det regionala sektorsrådet där ett flertal olika företag och markägareorganisationer medverkar. Ambitionen var att skala upp tidigare pilotprojekt och på så vis få en ökad geografisk spridning och nå en bredare målgrupp.

Då flera av projektets ingående aktörer var verksamma i både Örebro och Södermanland vid projekts start, kom projektets verksamhet att omfatta de båda länen. Vid projektstart låg skadenivåerna, enligt den skogliga betesinventeringen (Äbin) på tallungskog, över det accepterade värdet på 5% årliga skador i både Södermanland och Örebro. Förutsättningarna och landskapskaraktärerna såg dock olika ut. Södermanland är präglad av jordbruk och ett historiskt stort intresse för vilt. Alla i Sverige förekommande klövviltsarter återfinns i landskapet och har gjort så lång tid tillbaka. Dock i varierande tätheter. I Örebro har skogsbruket länge präglat landskapet, även om jordbruksmark utgör en betydande del av länets södra hälft. Älg och rådjur dominerat bland klövviltet men även här sker en förändring i nutid, där mindre hjortarter successivt sprider sig. Även markägarstrukturen skiljer sig, där de många stora godsens särskiljer Södermanland gentemot Örebro.

1.2 Samverkande organisationer

Variationen mellan länens förutsättningar och verksamhetsstruktur, återspeglades vidare i projektets styr- och arbetsgrupp där representanter från företag, myndigheter, markägare och jägarorganisationer tog plats. Styrgruppen hämtade mycket inspiration från pilotprojektets enande kraft och anammade en stor del av det tidigare projektets visioner och mål. En arbetsgrupp utsågs, där en del av styrgruppens organisationer bidrog med representanter. En projektledare anställdes på heltid och en projektplan för de tre kommande åren, fastställdes under hösten 2018.

2 Mål

Mål för projektet är att uppnå balans mellan fodertillgång och viltstammar, både lokalt som ur ett landskapsperspektiv. Målet skall uppnås genom att magra marker föryngras med tall och betydande andel mark av mellanbonitet föryngras med tall. En förutsättning för detta är att viltstammarnas storlek anpassas till den tillgängliga mängden foder.

Vid projektavslut har fler markägare och jägare inspirerats så till den grad att man anammat det arbetssätt i samverkan som utarbetats inom Mera tall. Med en ökad tro på tallens möjligheter och genom gemensamma åtgärder bedrivs här ett ståndortsanpassat skogsbruk i långsiktig balans med livskraftiga klövviltstammar. Därigenom ökar andelen tall av god kvalitet i plant- och ungskogar av mellanbonitet och på rena tallmarker. Även andelen rönn, asp, sälg och ek med gynnsam konkurrensstatus ökar till gagn för såväl ekonomisk skogsproduktion såsom för en förstärkt biologisk mångfald och foderproduktionen i våra skogar.

2.1 Projekt mål

Projektets konkreta mål som i ett senare skede infriar effekterna på både lång och kort sikt listas här utan inbördes ordning:

1. Ökad ståndortsanpassning
2. Minskade betesskador på skogsmark
3. Genom ökad avskjutning uppnå anpassade klövviltstammar i balans med fodertillgången
4. Inom samtliga ÄFO finns flertalet diplomerade Mera tallområden
5. De skogliga rådgivarna är ackrediterade och ger råd enligt Mera talls kriterier
6. Positiva attitydförändringar gällande tallföryngring hos markägare
7. Ökade kalvvikter och ett högre reproduktionstal
8. Älgskötselområdenas planer harmoniserar med älgförvaltningsplanen, och uppfyller avskjutningsmålen

2.2 Effektmål

På kortare sikt (2–5 år) förväntas projektets resultat nå dessa effekter:

- En anpassning av viltstammar till lokala förhållanden.
- Fler föryngrar med tall, utan att på sikt behöva använda skyddsåtgärder för ungskog.
- Ökad kunskap och insikt bland skogliga aktörer och beställare. Exempelvis kring föryngringsmetoder, företagsekonomiska aspekter, klimatanpassning, foderskapande åtgärder.
- En ökad samsyn och acceptans i frågan om vilt och ungskogar.
- Få acceptans till projektet och att alla arbetar enligt projektets syften och mål. Exempelvis att alla rådgivare och skogsbolag följer detta.

På längre sikt (>5 år) förväntas projektets resultat nå dessa effekter:

- Naturligt att kunna bedriva ett ståndortsanpassat skogsbruk.
- Skapa robusta skogar som är rustade för framtiden ur ekonomiska och ekologiska synsätt.
- Samförvaltning av viltstammar.
- Viltstammar av hög kvalitet och i balans med lokala förutsättningar.

3 Tidsplan

Mera tall Sörmland-Örebro startade i sep 2018 och var tänkt som ett treårigt projekt med avslut i aug 2021 men förlängdes på grund av förändrade förutsättningar (se avsnitt 5). Projektet avslutades i stället med en slutkonferens den 25 augusti 2022.

4 Finansiering och budget

4.1 Finansiering

Projektet samfinansieras framför allt av medel från en majoritet av samverkansparterna. Övriga parter deltog med personal och arbetstid för olika aktiviteter. Budgeten för projektet ligger årligen på 1 015 000 SEK vid projektstart. Den största kostnaden är för anställningen av projektledare samt merkostnader för denna, för detta budgeteras 950 000 SEK årligen. Fördelningen av projektmedel var enligt tabell 1, dock gick Skogsstyrelsen in med mer medel efter 2019, då Bergviks skogar upplöstes, för att täcka deras bidrag till projektet.

4.2 Budget och utfall

De förändrade förutsättningarna som listas längre fram i avsnitt fem, innebar även att projektets finansiella struktur förändrades. Restriktionerna under pandemin samt några månaders vakans på projektledarrollen resulterade i att delar av den planerade kostnaden uteblev. Styrgruppen beslutade i stället att förlänga projekttiden och lägga medel på en filmproduktion. Ett mindre överskott finns vid projektavslut kvar och ett beslut kommer fattas i samband med avslutskonferensen om hur detta ska förvaltas.

INTÄKTER	BELOPP
SKOGSSTYRELSEN	1 041 600 kr
EXTERN FINANSIERING	1 980 500 kr
TOTALT	3 022 100 kr
UTGIFTER	
PROJEKTLEDARE	2 395 700 kr
RESOR	76 800 kr
FILMPRODUKTION	197 200 kr
ÖVRIGA OMKOSTNADER	186 200 kr
SLUTKONFERENS*	70 000 kr
TOTAL	2 925 900 kr
RESULTAT	96 200 kr

* KOSTNADER BERÄKNAS INNAN SLUTDATUM FÖR DENNA RAPPORT OCH KAN KOMMA ATT ÄNDRAS

Tabell 1. Intäkter och utgifter för projektet. Under slutkonferensen kommer styrgruppen att ta beslut om hur man väljer att använda överblivna medel.

5 Förutsättningar

Projektets tillvägagångssätt och möjlighet till måluppfyllnad påverkades av ett flertal olika oförutsedda faktorer. De var framförallt de omfattande granbarkborre angreppen och pandemiutbrottet som hade störst påverkan. Det sistnämnde ledde även till förändrad intern struktur, något som i sin tur påverkade projektet i helhet. Styrgruppen fick därför fatta flera beslut gällande förändringar av projektets kärnverksamhet. Även om de förändrade förutsättningarna innebar stora utmaningarna för projektet, medförde de även värdefulla lärdomar.

5.1 Granbarkborreskador

En av de huvudsakliga anledningarna bakom initiativet till projektet var att det förnygrades med gran, i stället för tall, i allt för stor utsträckning. Bakgrunden till detta var komplex och incitamenten till att satsa mer på tall hade inte fått tillräckligt genomslag. Pilotprojektet i Uppvidinge hade dock visat att dialog mellan jägare och markägare, stärkte dessa incitament.

När granbarkborrepopulationen under 2018 ökade explosionsartat, förändrades förutsättningarna i skogen och frågan aktualiserades än mer. Det var sedan tidigare känt att tallen har en ökad tolerans för torka, gentemot granen men att tallen samtidigt är mer betesbegärlig av klövviltet. I och med att granbarkborreskadorna var och förblev mycket omfattande från och med 2018, blev incitamenten till att föryngra med tall starkare. Riskerna med gran på torra marker blev mer påtagliga. Man kan tragiskt nog konstatera att granbarkborren gett en extra skjuts till projekt Mera tall och att frågan om skog och vilt aktualiserats än mer. Man kan även vända på det och se det som att projektets uppstart kom helt rätt i tiden då det fanns en efterfrågan av ett gemensamt forum för att diskutera dessa frågor.

5.2 Pandemirestriktioner

Erfarenheterna från pilotprojektet var tydliga, samtal och dialog mellan olika parter var avgörande för de positiva resultaten. Arbetsättet ”Mera tall”, baseras på att representanter för olika intressen möts och diskuterar olika förutsättningar och åtgärder. Projektet påverkades därför i hög grad av de fysiska restriktioner som regeringen beslutade om i och med utbrottet av SARS Covid-19 mellan 2019 och 2022. För att anpassa projektet till de förändrade förutsättningarna togs ett beslut om att producera ett antal informativa filmer som kunde användas vid digitala träffar och för självstudier. För att ytterligare öka kunskapsläget marknadsfördes även ett antal digitala föreläsningar med medverkande forskare.

Digitala hjälpmedel gjorde att projektet förblev tillgängligt för målgrupperna. Man bibehöll kontakten med olika intressegrupper och samverkade i frågor som rörde skog och vilt. Det blev dock svårt att nå en mer djupgående kontakt med målgrupperna, framför allt med älgskötselgrupperna. Därför kom målen som berörde dessa att nedprioriteras och de diplomerade ”Mera tall-områdena” uteblev.

5.3 Personalförutsättningar

Eftersom projektets ingående parter själv bestämde vilka som bäst agerade representant för den egna organisationen, bestod styr- och arbetsgrupp av personer med varierande ansvarsområden och perspektiv. Det fanns därigenom en dynamisk arbetsgrupp med bred kompetens som ombesörjde projektets verksamhet. Det innebar också att organisationernas deltagande i projektet var knutet till personer och förändrades vid personalbyten.

Risken att förlora nyckelpersoner och brist på engagemang identifierades vid projektets start men ansvaret för hanteringen av dessa risker låg till stor del på projektledaren. Därför fick bytet av projektledare 2020, påtaglig effekt för det fortsatta arbetet.

Trots stor vilja och ett stort engagemang innebar pandemirestriktioner tillsammans med personalbyten att verksamheten påverkades. Det blev svårare att möta alla projektets mål och insatserna fick succesivt justeras och omprioriteras.

6 Aktiviteter

Vid projektets start var ambitionen att inspirera till samverkansåtgärder genom ett antal aktiviteter, som specificerats i projektmålen. Ett stort antal av de aktiviteterna genomfördes under projektiden och fick även efterfrågad effekt. Andra visade sig svårare att genomföra, dels på grund av projektets geografiska omfattning men huvudsakligen på grund av de begränsande förutsättningarna.

Följande aktiviteter genomfördes under projektiden:

Dialogträffar	Ett tjugotal träffar med grupper inom älgförvaltningen har genomförts, där dialog och erfarenhetsutbyte varit fokus. Ett fåtal digitala träffar genomfördes 2021 men med lågt deltagande. De fysiska träffarna hade mycket större genomslag och ca 200 personer deltog totalt under projektiden.
Utbildning för virkesköpare och skogliga rådgivare	Under 2019 genomfördes fyra träffar med 69 medverkande som kom från Holmen, Sveaskog, Stora Enso, Mellanskog, Sandåsa timber, Sydved, Skogsstyrelsen, Jägarnas riksförbund, Svenska jägareförbundet och Svenska skogsplantor. Utbildningarna syftade dels till att öka kunskapen kring ståndortsanpassning, föryngringsmetoder, viltanpassad röjning och viltförvaltning, dels för att skapa en samsyn kring rådgivningsbudskap till markägare.
Informationsfilmer	För att kunna delge kunskap under då rådande pandemirestriktioner samt efter projektets avslut, lanserades sex filmer kopplade till projektets mål. Filmerna spreds och tillgängliggjordes i alla delaktiga parter webbaserade kanaler, för hela projektets målgrupp. Vid projektslut hade filmerna mellan 2484–6233 visningar.
Webbinarier	Under 2021 hölls fyra kvällsseminarier där 120 personer från hela projektets målgrupp deltog. Forskare från SLU och Skogforsk bjöds in för att presentera aktuell forskning kring frågor som berörde

	både viltförvaltningen och skogsbruket.
Samverkansträffar	Ett stort antal samverkansmoment har genomförts, både fysiskt och digitalt. Projektledaren har deltagit tillsammans med representanter från övriga organisationer. På så vis har man nått ca 1500 personer utöver projektets egna aktiviteter.
Exkursioner	Under projekttiden har det genomförts ett tiotal olika exkursioner. Fokus har framför allt varit ståndortsanpassning och olika föryngringsmetoder av tall. Målgruppen har varit privata skogsägare och yrkesverksamma inom skogsbruket. Ca 150–200 personer har deltagit vid dessa moment.
Media	Framträdanden i lokala mediekanaler (P4 Södermanland och SVT Tvärsnytt) genomfördes under 2019. Det är dock oklart vilken spridning dessa moment har fått.
Ingående parter	Projektdeltagarna har på olika vis framfört projektet och bidragit till att sprida information via egna engagemang och deltaganden. Exempel är internutbildningar, mässdeltagande och sammankomster.

7 Resultat och effekter

Projektets verksamhet har kretsat kring åtta projektmål, fem kortsiktiga effektmål (2–5 år) och fyra långsiktiga effektmål (> 5 år). Underlag för resultaten är baserat på offentlig statistik, företagens egna försäljningssiffror samt intervjuer mellan projektledaren och styrgruppens representanter. Där representanterna fick svara utförligt på ett antal frågor; ”Hur har projektet påverkat din organisation?”, ”Vad har varit projektets styrkor respektive svagheter?”, ” Vilka förbättringsmöjligheter vill du lyfta!” och ”Vilka erfarenheter tar ni i din organisation vidare?”. För att underlätta sammanställningen kommer resultaten att redovisas inom olika ämneskategorier nedan; Ståndortsanpassning, betesskador, viltförvaltning, utbildning och attitydförändring samt samverkan. Där de olika målen presenteras inledningsvis och resultaten i löpande text.

7.1 Ståndortsanpassning

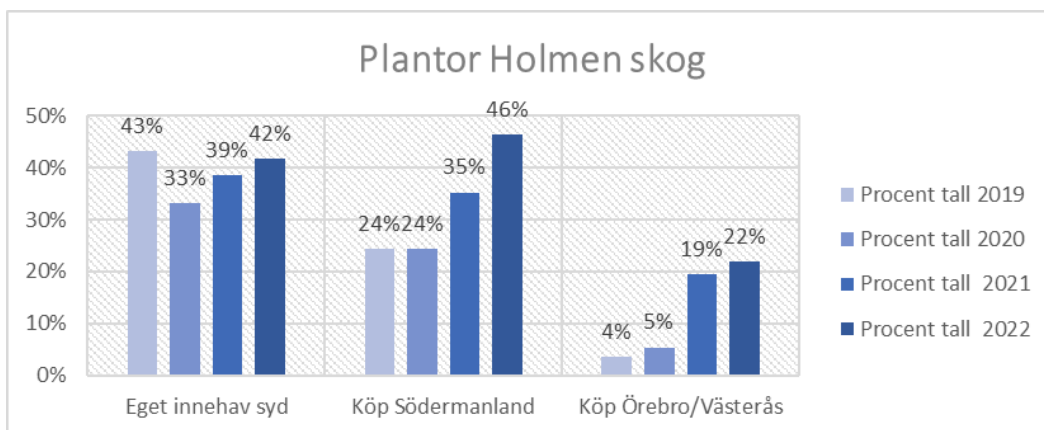
Projektmål: *Ökad ståndortsanpassning*

Effektmål 2–5 år: *Fler föryngrar med tall, utan att på sikt behöva använda skyddsåtgärder för ungskog*

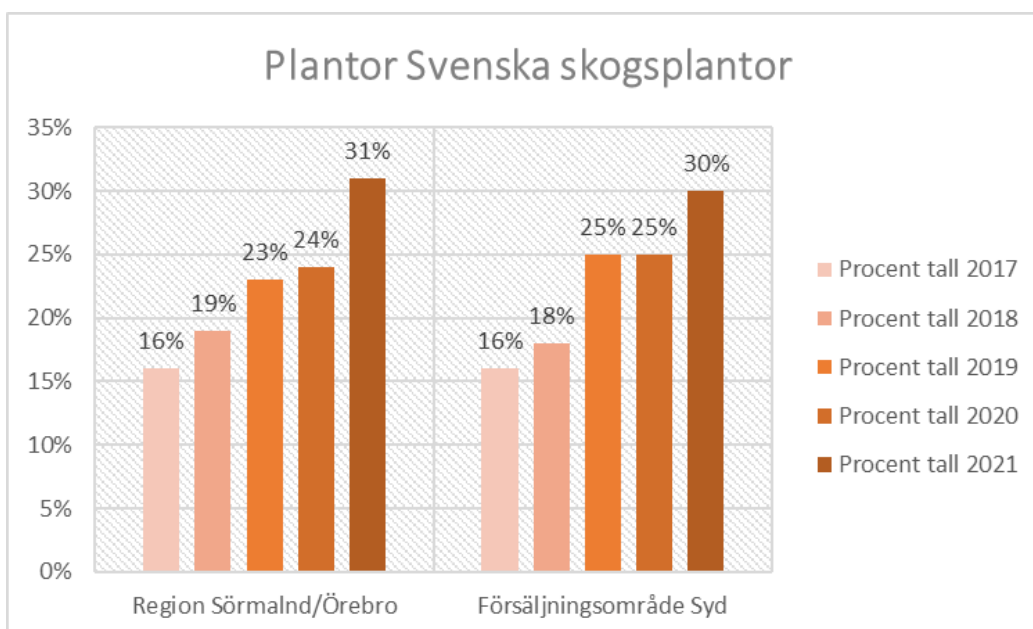
Effektmål >5 år: *Naturligt att kunna bedriva ett ståndortsanpassat skogsbruk och skapa robusta skogar som är rustade för framtiden ur ekonomiska och ekologiska synsätt*

Ett av projektets huvudmål har varit att öka andelen mark som föryngras med tall, något som verkar bli ett faktum. Dels har både försäljning och inköp av tallplantor ökat från projektstart till projektslut (figur 1 och 2). Något som främjar föryngringar med tall framöver. Dessa åtgärder är inte direkta resultat av projektet men möjligheten att se positivt på förändringarna är.

Det går inte att komma ifrån att de omfattande granbarkborreangreppen som inleddes 2018, skakat om skogsnäringen. Angreppen har inneburit att riskerna med gran på framför allt magra, torra och täta marker blev uppenbara. Motivationen till och förståelsen för ett mer ståndortsanpassat skogsbruk har under de här åren kraftigt ökat, dels på grund av Mera tall projektet. Det är kunskapen om tallen som en del i skogliga ekosystem, som ger långsiktiga effekter och där har projektets verksamhet varit en viktig faktor för deltagande organisationer.

Figur 1 Inköp samt prognoser av plantmaterial hos Holmen skog under åren 2019–2022. Procent tall baseras på antalet inköpta plantor av gran och tall. Diagrammet omfattar material som köpts in till förnygring av egna marker och marker som förnygras genom uppdragsverksamhet. Siffror från 2021.

Figur 2. Försäljningssiffror från Svenska skogsplantor, presenterade som andel tallplantor till försäljning per år för regionen samt hela företagens sydliga verksamhetsområden. Siffror från 2021.

7.2 Betesskador

Projekt mål: *Minskade betesskador på skogsmark*

För en ekonomiskt hållbar skogsproduktion har berörda myndigheter och skogliga aktörer enats om ett mål om max 5% årliga skador på tallungskog. Något som följs upp genom en nationell inventering, Äbin.

Projekts mål handlar här om att eftersträva en balans mellan tillgången till foder i landskapet och efterfrågan av foder från klövviltsstammarna i området, något som i sin tur påverkas av en rad olika faktorer. För att förebygga skador behöver olika

verksamhetsutövare samverka utifrån lokala förutsättningar och man har inom projektet arbetat för att belysa just detta.

Vi kan idag inte se en direkt effekt av projektet med de nationella verktyg som finns tillgängliga. Det dröjer 5–15 år innan de föryngringar som skett under projekttiden når så kallad Äbin-höjd, d.v.s. 1–4 meter. Däremot kan vi se att utvecklingen i länen följer en positiv trend med minskade betesskador (fig. 3a och 3b). Trots att skadorna minskar ligger länen fortfarande över målsättningen där speciellt Södermanlands län sticker ut ur ett nationellt perspektiv. Att sänka betesskadorna via ökad ståndortsanpassning och minskade viltpopulationer tar tid och kräver långsiktigt och målmedvetet arbete från inblandade aktörer. Vi ser ett ökat engagemang hos projektets parter att även framöver bidra till en fortsatt positiv utveckling, där både tillgången till foder och efterfrågan, dvs klövviltspopulationerna regleras långsiktigt och i samförstånd.

Utvecklingen av betesskador i Södermanlands län (Flerårsmedeltal)

Figur 3a Sammanställning av andel betade tallstammar i ungskog från den skogligabetesinventeringar "Äbin" ([Äbin Rapport \(skogsstyrelsen.se\)](https://www.skogsstyrelsen.se)) i Södermanlands län.

Utvecklingen av betesskador i Örebro län (Flerårsmedeltal)

Figur 3b Sammanställning av andel betade tallstammar i ungskog från den skogligabetesinventeringar "Äbin" ([Äbin Rapport \(skogsstyrelsen.se\)](https://www.skogsstyrelsen.se)) i Örebro län.

7.3 Viltförvaltning

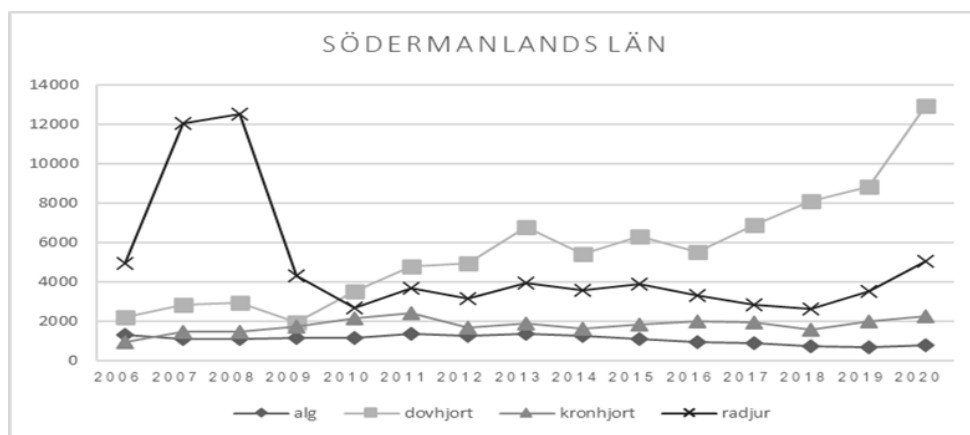
Projekt mål: *Genom ökad avskjutning uppnå anpassade klövviltstammar i balans med fodertillgången, Ökade kalvvikter och ett högre reproduktionstal samt Älgskötselområdenas planer harmoniserar med älgförvaltningsplanen, och uppfyller avskjutningsmålen*

Effekt mål 2–5 år: *En anpassning av viltstammar till lokala förhållanden.*

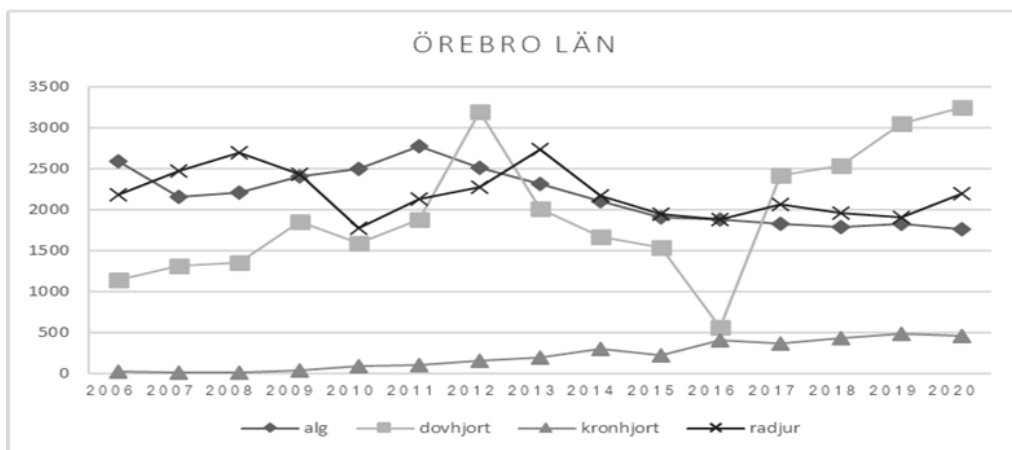
Effekt mål >5 år: *Samförvaltning av viltstammar och Viltstammar av hög kvalitet och i balans med lokala förutsättningar.*

Det har varit tydligt redan i uppstarten att arbetet med balans måste omfatta alla hjortarter och inte bara de som ingår i förvaltningsstrukturen. Genom officiell statistik (www.viltdata.se) går det att urskilja en ökad avskjutningen av klövviltet i de båda länen (figur 4a och 4b) under projektiden. Samt att älgpopulation minskad med 15 % nationellt mellan 2012 och 2020 (Kalén med flera 2022). Det är dock svårare att urskilja hur den ökningen förhåller sig till populationstillväxten och fodertillgången. Spitzer med flera (2020) visar i sin studie att konkurrens om så kallad stapelföda, bärris, ljung och dvärgboskar påverkar bland annat älgens val av foderväxter. Pfeffer med flera (2021) påvisar även att konkurrens påverkar andelen betesskador unga tallskogar. Till detta bör nämnas att djuren inte nyttjar landskapet jämt, störningar av olika slag, väder och barriärer spelar också roll. Därför finns det heller inte en lösning som gäller för alla arter. I Örebro län har man till exempel tagit steget mot en flerartsförvaltning och visar därigenom på vikten av en lokalt förankrad förvaltning. Det går också att se en förbättring i måluppfyllnadsgraden i de olika älgförvaltningsgrupperna under projektiden (figur 5a och 5b). Det syns framför allt i de områden som har kämpat med att nå upp sina mål. Minsta uppfyllnadsgrad har gått <40 % av avskjutningsmålen till ca 80 %. Vilket indikerar att olika parter verkat för att harmonisera skötselplanerna.

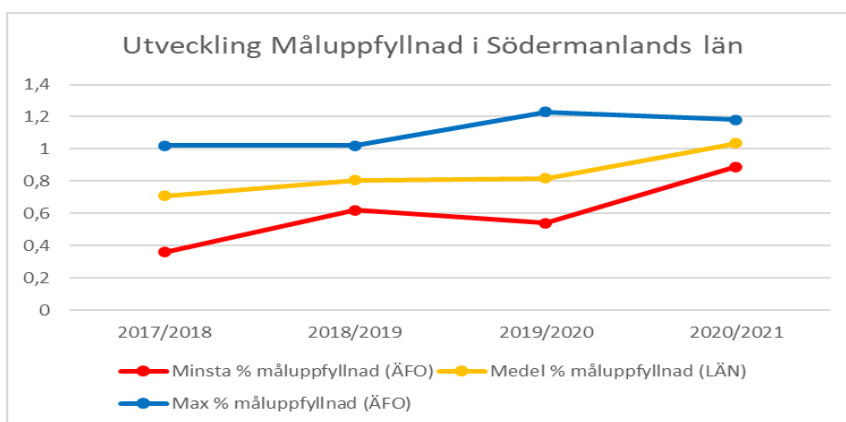
Vikter på årskalvar och antalet kalvar per älgko som observerats, ger en indikation av älgpopulationens kvalitet. Minskade vikter och få kalvar per ko, antyder minskad kvalitet och/eller kvantitet av foder. Det kan också vara en antydning på ökad konkurrens om tillgängligt foder. Det är dock något som påverkas generationsvis, vilket betyder att de kvantifieringar som finns tillgängliga inte är tillförlitliga utifrån ett så kort perspektiv som projektiden. Det finns därför inget resultat att påvisa för detta mål.

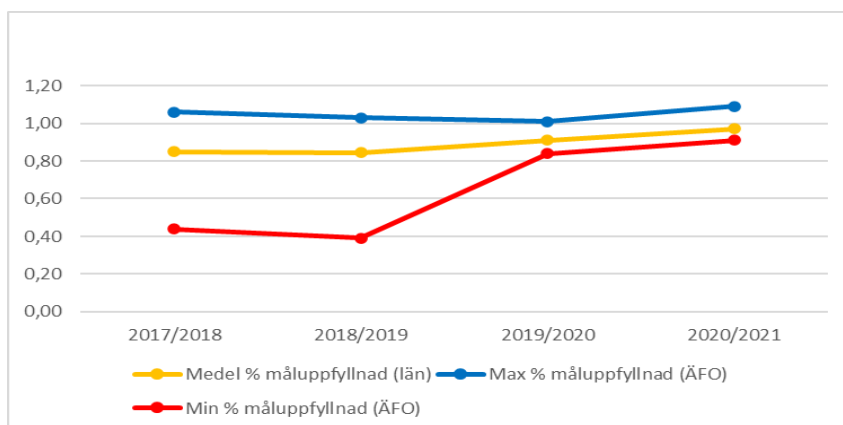
Figur 4a. Avskjutning klövvilt (ej vildsvin) i Södermanlands län. Källa: www.viltdata.se, maj 2022.

Figur 4b Avskjutning klövvilt (ej vildsvin) i Örebro län. Källa: www.viltdata.se, maj 2022

Figur 5a. Utveckling av måluppfyllnad i regionen mellan jaktåren 2017/2018 och 2020/2021. Där måluppfyllnadsgraden från det ÄFO med lägst respektive högst måluppfyllnad, representerar en absoluta lägsta nivå (nedre linjen) och en absolut högsta nivå i Södermanlands län. Källa: www.algdata.se

Figur 5b. Utveckling av måluppfyllnad i regionen mellan jaktåren 2017/2018 och 2020/2021. Där måluppfyllnadsgraden från det ÄFO med lägst respektive högst måluppfyllnad, representerar en absoluta lägsta nivå (nedre linjen) och en absolut högsta nivå i Örebro län. Källa: www.algdata.se

7.4 Utbildning och kunskapsutveckling

Projekt mål: *Inom samtliga ÄFO finns flertalet diplomerade Mera tall områden, De skogliga rådgivarna är ackrediterade och ger råd enligt Mera talls kriterier samt Positiva attitydförändringar gällande tallföryngring hos markägare*

Effekt mål 2–5 år: *Ökad kunskap och insikt bland skogliga aktörer och beställare. Exempelvis kring föryngringsmetoder, företagsekonomiska aspekter, klimatanpassning, foderskapande åtgärder*

Precis som pilotprojektet i Uppvidinge, hade Mera tall Sörmland-Örebro ett ingående åtagande om att bilda diplomerade områden. I samband med pandemin och de restriktioner som följde blev det dock omöjligt att genomföra fysiska träffar, vilket försvårade möjligheterna för just detta. Styrgruppen beslutade därför att man i projektet skulle frångå projektplanen och målet med diplomerade områden för att istället fokusera på kunskapsutveckling i länen.

Initialt uppmärksammades de skogliga rådgivare som en grupp nyckelpersoner med stort inflytande men med ett behov av kunskapsutveckling samt en gemensam samsyn i budskap och rådgivning. För att lyfta tallens status som produktionsträd, såg man behovet av att tillföra mer kunskap till de som ger råd om skogsföryngring. Som en av styrgruppens medlemmar uttryckte det ”*Det är svårt att råda någon till att föryngra med plantor som blir uppätta*”. Problematiken kring just föryngring med tall ansågs vara att fördelarna med tall inte lyfts, utan att fokus huvudsakligen legat på problemet med betesskador. Genom att erbjuda ett flertal utbildningstillfällen med teoretiska och praktiska moment gällande tall, markförhållanden och ståndortsanpassning samt viltförvaltning ville man ena målgruppen i sin rådgivning.

Resultatet av utbildningarna innebar att fler rådgivare kände sig trygga med att rekommendera tall, framför allt på mager så kallad ”tallmark”. Utbildningar gav kunskap som underlättade i processen att väga för- och nackdelar. De fick även stöd via sina arbetsgivare, de organisationer som deltagit i projektet, vilket bidrog till en ökad dialog kring föryngring av tall även inom organisationerna. Dialogen mellan rådgivare och privata markägare har även inneburit att tallen ses som en bra investering, inte bara som ett nödvändigt alternativ för att undvika gränbarkborreangrepp.

7.5 Samverkan och attitydförändring

Effekt mål 2–5 år: *En ökad samsyn och acceptans i frågan om vilt och ungskogar samt få acceptans till projektet och att alla arbetar enligt projektets syften och mål. Exempelvis att alla rådgivare och skogsbolag följer detta.*

Störst effekt har projektet haft genom att bryta trenden med stagnerande relationer och polarisering. I stället skapades en plattform som möjliggjort dialog och kunskapsutbyte. Projektet har fört samman organisationer och nyckelpersoner som belyst sakfrågor och möjliga åtgärder. Nya samverkanskonstellationer har uppstått och öppna dialoger har förts mellan och inom organisationerna. I

intervjuer med styrgruppens representanter har det framkommit att samarbetet i projektet inneburit en ökad insyn i och engagemang för varandras behov. Något som i allra högsta grad bidrar till den positiva utvecklingen. Kunskapen och viljan att förändra har sipprat ut i organisationerna och på så vis bidragit till förändrade attityder. Inte minst har projektet bidragit till uppstarten av ytterligare ett ”*Mera tall*”-samarbete i Värmlands län.

Som ett resultat av dialog och kunskapsutbyte, har den faktiska kunskapen om olika målgruppers behov och hur det egna intresset påverkar andra verksamma uppmärksammats. De sakfrågor som projektet belyst är till exempel att viltets kondition påverkas av fodertillgången och att allt för höga viltstammar har en stor negativ effekt på skogsbruket, som i sin tur påverkar fodertillgången. Å andra sidan kan det finnas faktorer som försvårar ett ökat jaktligt uttag, rovdjur, landskapet och markägarstrukturer är några exempel som lyfts vid ett flertal tillfällen. Här har samverkan varit en avgörande faktor för att tydliggöra möjliga åtgärder.

8 Framtid

Det långsiktiga perspektivet har varit en viktig faktor i projektets arbete. Den förändring som sker i skogsbruket idag påverkar skogslandskapet flera decennier framåt. Därför är det viktigt att ta vara på de erfarenheter som projektet inneburit. Som ett led i att bevara erfarenheterna har projektets ingående parter ombetts definiera specifika åtaganden som de åtar sig att arbeta vidare med inom respektive organisation.

8.1 Åtaganden

- Fortsatt bibehålla goda relationer med övriga projektdeltagare.
- Verka för ett fortsatt kunskapsutbyte och samverkan i olika avseenden kopplat till verksamheten.
- Anamma ett nerifrån och upp perspektiv, med mer fokus på lokal nivå där förändring kan ske.
- Fortsatt internutbildning med fokus på ståndortsanpassning, föryngring samt skötsel av tallskogar
- Fortsätta följa upp försäljning och föryngring av olika trädslag, för att bättre följa verksamhetens utveckling.
- Samla och ena verksamma inom skog och vilt, för dialog och kunskapsutbyte.
- Att som organisation vara tydlig med att äganderätten går före jakträtten och att viltstammarna inte får bli så höga att de utgör en risk för den skogliga produktionen.
- Verka för varierande föryngringsmetoder och skoglig skötsel som gynnar både produktion och biologisk mångfald.

9 Projektorganisation och resurser

9.1 Organisation och mötesformer

Roll	Organisation	Verksamhetsområde
Projektbeställare/ styrgruppsordförande	Skogsstyrelsen	Örebro och Södermanlands län
Projektledare	Skogsstyrelsen	Örebro och Södermanlands län
Styrgrupp	Sveaskog	
	Holmen	
	Mellanskog	Örebro och Södermanlands län
	Jägarnas Riksförbund	
	Svenska Jägareförbundet	
	Svenska kyrkan	
	Lantbrukarnas Riksförbund	
	Länsstyrelsen i Örebro	Örebro län
	Länsstyrelsen i Södermanland	Södermanlands län
	Stora Enso skog	
	Skogsstyrelsen	Örebro och Södermanlands län
Arbetsgrupp	Holmen	
	Sveaskog	
	Stora Enso	
	Jägarnas Riksförbund	
	Svenska Jägareförbundet	Örebro och Värmland
	Lantbrukarnas Riksförbund	
	Mellanskog	
[Referensgrupp]		

10 Diskussion

Projektet Mera tall Sörmland-Örebro har varit framgångsrikt i att främja samarbete över gränser genom tydliga och konkreta budskap. I projektet har organisationer uppmärksammat viktiga kontaktytor och vikten av att framträda tillsammans, för att möjliggöra dialog mellan aktörer i polariserande frågor. Man har fokuserat på att bibehålla en positivt präglad dialog, oberoende av verksamhetsprofil. En förbättrad samtalskultur har gjort det möjligt för projektet att framföra olika faktaunderlag samt föra en kritisk diskussion utifrån målgruppernas olika perspektiv. Ämnen som engagerat är till exempel olika föryngringsmetoder av tall, klövviltets foderpreferens och födosök, samförvaltning av alla i Sverige förekommande klövviltsarter, effekter av utfodring och vikten av ståndortsanpassning. Viktigast av allt är ändå utbytet av kunskap mellan olika intressegrupper. Jägare pratar om tallföryngring och skogsägare om samförvaltning av klövvilt, ett resultat som kan vara avgörande i att förhindra en situation i likhet med den som var under 80-talet då älgpopulationen ökade på bekostnad av tallproduktionen. Även om situationen med största sannolikhet inte lär upprepas, sker det förändringar i nutid som påverkar så väl skogsbruket som viltet och som bör tas i beaktande. Det handlar inte bara om trädammansättningen i produktionsskogar och viltförvaltningens struktur utan även om landskapets dynamik, urbanisering och infrastruktur, klimatförändringar och fluktuerande population som påverkar dynamiken mellan växter och djur. Därför behöver alla inblandade parter se vikten av en progressiv kunskapsutveckling, där vi lär av tidigare erfarenheter för ett fortsatt hållbart brukande av skog och vilt.

Som med många andra projekt följer nya lärdomar med ett projektavslut. Majoriteten av de projektmål som projektet tog sig an, härstammade från pilotprojektet i Uppvidinge och skulle skalas upp i betydligt större geografiskt område. Det blev dock tydligt redan i ett tidigt skede att det var andra tillvägagångssätt som var framgångsrika med större geografisk omfattning. I stället för lokala punktinsatser inom älgförvaltningen, där engagerade personer drev frågorna vidare efter projektets avslut, blev det de gemensamma insatserna som fick stor spridning i Sörmland-Örebro projektet. Något som påverkade effektmålen snarare än projektmålen. Det var dock ett av projektmålen, ackreditering av virkesköpare och skogliga rådgivare, som fick stort genomslag. Genom denna aktivitet ökade kunskapen bland skogliga aktörer, i flera led. Kunskap om olika skogliga förhållanden och viltekologi, sipprade ut i organisationerna och vidare till privatpersoner. Projektet agerade katalysator för en positiv spiral där kunskap efterfrågas och ombesörjs inom organisationerna. Man fick på så vis en effekt som liknade pilotprojektets men inom organisationer, i stället för inom älgförvaltningsgrupper.

De förutsättningarna som nämns i avsnitt fem fick även effekt på projektets slutliga måluppföljning. Styrgruppen ville behålla projektet som en samverkansplattform under pandemirestriktionerna och antog därför ett mer dynamiskt förhållningssätt gentemot målen. Samtidigt påverkade

personalomsättningen strukturen i projektet. Följden blev att en del av projekts resultat inte kunde följas upp med konkreta referenser. En effekt som även kan ha påverkats av att man skalade upp verksamheten. Ett alternativ hade varit, att som i Mera tall Värmland, fokusera på få projektmål men med ökad förekomst.

De verktyg för uppföljning som ändå funnits tillgängliga, visar på en positiv utveckling. Älgstammen i länen har minskat, avskjutningen av klövvilt ökar, föryngringen med tall ökar och det finns en antydning till minskade betesskador i Örebro län. Samtidigt har en samförvaltningsstrategi av klövvilt i Örebro presenterats och i Södermanland har en kraftsamling kring samförvaltning av vilt presenterats i projektet ”Framtidens viltförvaltning”.

Under 2021, presenterades en externt utförd utvärdering av arbetssättet Mera tall. Där framgick bland annat behovet av drivande part, en roll som detta projekt antagit. Det ska tilläggas att det varit tydligt från start att projektet endast är tänkt som en katalysator till samverkan, inte en kontinuerlig verksamhet. Ett initiativ som bygger broar och kontakter för framtiden men där parterna själva är ansvariga för att ta vara på projektets effekter. Ansvar för att förvalta erfarenheterna vidare ligger efter projektslut på alla i projektet ingående organisationer. Dessa åtaganden har sammanställts och presenteras i denna rapport under kapitel 8, och därmed åtar sig medverkande organisationer att införliva dessa.

11 Erfarenheter från projektarbetet

- Samarbete sänker trösklar mellan olika verksamheter och bidrar till en långsiktig förvaltning av kunskap och erfarenheter. Ingående parter ser detta inom sin egen verksamhet men också genom utbyte externt.
- Det krävs att en part utses till samordnande för att underhålla samverkan och relationer. Mera tall Sörmland-Örebro har under 2018-2022 fått denna roll men det är vid projektslut oklar vem som tar den vidare.
- Ett samverkansprojekt som sträcker sig över en stor geografi och flera år blir dynamiskt. Då det sker förändringar i samhället, i landskapet och inom organisationerna. Enkla mål och en tydlig plan för uppföljning är fördelaktiga för en konkret resultatuppföljning.
- Det krävs en dialog kring vad som främjar och påverkar brukandet av skog och nyttjandet av vilt, för att kunna följa med i den utveckling som sker generellt i samhället och landskapet. Stagnerande relationer resulterar i stagnerande utvecklingsmöjlighet.

12 Bilagor och referenser

Ref.nr.	Dokumentnamn/dokumentbeskrivning	Datum	Version
1	Spitzer, R., Coissac, E., Felton, A., Fohringer, C., Juvany, L., Landman, M., ... & Cromsigt, J. P. (2021). Small shrubs with large importance? Smaller deer may increase the moose-forestry conflict through feeding competition over <i>Vaccinium</i> shrubs in the field layer. <i>Forest Ecology and Management</i> , 480, 118768.	2022-08-15	
2	Pfeffer, S. E., Singh, N. J., Cromsigt, J. P., Kalén, C., & Widemo, F. (2021). Predictors of browsing damage on commercial forests—A study linking nationwide management data. <i>Forest Ecology and Management</i> , 479, 118597.	2022-08-15	
3	Kalén, C., Andrén, H., Månsson, J., & Sand, H. (2022). Using citizen data in a population model to estimate population size of moose (<i>Alces alces</i>). <i>Ecological Modelling</i> , 471, 110066.	2022-08-24	

Versionshantering

Version	Datum	Ändring	Ansvarig
1.0	2022-08-25	Fastställd	Anna-Lena Lindström